

«Нельзя повернуть время вспять, но можно начать все сначала»), оформленням (зокрема ілюстраціями, які взагалі не пасують до тієї чи іншої теми), „інтригуючими” заголовками («Похитительница'сердец и велосипедов», «Шопинг улучшает настроение и ...личную жизнь», «Дорогая, платишь ты!, «Умелые руки» к вашим услугам», «Обойдусь без заграницы») тощо.

Висновки. Напевно, це і є частина „творчого бізнесу” - писати „історії” (як жанр), формувати „історії” (як газету, журнал, Інтернет-версію, радіо- чи телепрограму), нагадувати кожному з нас, що ми - частина цієї „історії”, незалежно від того, чи це „життя за окремим сценарієм”, для „аудиторії в метро” чи в елітному клубі. Невипадково журнал «Mini» в передмові до публікації про ексцентричну „королеву стилю і музу дизайнерів моди” Ізабеллу Блоу написав: «Есть люди, жизнь которых является вызовом сценаристам и писателям - им такую не придумать». Звісно, ці слова можна вважати похідними від доленосно-філософського питання В. Гете: „Що можна назвати оригінального у маленької, звичайнісінької людини?” і звернутися до численних хрестоматійних роздумів над темою „маленької людини”. На жаль, численні „історії” у виданнях, зареєстрованих в Україні, з професійного погляду - невиразні, банальні, одноманітні.

Джерела та література

1. Мельничук Н. Економічна експансія на медіаринку України. - http://www.universum.org.ua/journal/2004/meln_11.html
2. Тсргычный А. А. Жанры периодической прессы: Учебн. пособие. - М.: Аспект Пресс, 2000.

Поступила до редакції 07.07.2007р.

УДК 159.98 (048.3)

Трищук О.В.

ПСИХОЛОГІЯ РЕФЕРЕНТА: АКЦЕНТУАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В АСПЕКТІ ПРОФЕСІЙНОЇ РЕФЕРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Трищук О.В. Психология референта: акцентуация личности в аспекте профессиональной реферативной деятельности

В статье обобщаются результаты проведенного психологического исследования по выявлению личностных особенностей референта, мешающих или помогающих ему в работе над составлением реферативного текста.

Ключевые слова: акцентуация, характерологический тип, референт, реферативная деятельность

Трищук О. В. Психологія референта: акцентуація особистості в аспекті професійної реферативної діяльності
У статті узагальнюються результати проведеного психологічного дослідження по виявленню особистісних рис референта, які допомагають чи заважають йому в роботі над складанням короткого реферативного тексту.

Ключові слова: акцентуація, характерологічний тип, референт, реферативна діяльність

Trishchuk O. Psychology of reviewer: accentuation of personality is in the aspect of professional abstract activity
In the article the results of psychological research are summarized on the exposure of personality lines of reviewer, which help or interfere with him in the prosecution of drafting of abstract text.

Key words: accentuation, type of character, reviewer, abstract activity

На роботу референта, як і на діяльність працівника будь-якої професії, впливають зовнішні та внутрішні особистісні риси, які залежать від його психологічного стану. За соціологічними даними, успішність та якість професійної діяльності на 60% залежать від освіти та стажу роботи, а на 40% зумовлені унікальними психологічно-інтелектуальними якостями людини [9, с.16]. Оскільки особистісні характеристики суттєво впливають на ефективність та кінцеву якість роботи референта, їх дослідження є надзвичайно актуальним. Проте, незважаючи на актуальність теми, її висвітленням практично ніхто з науковців цілеспрямовано не переймався. Ще в радянські часи зафіксовано спроби дослідити психологічні особливості самого процесу реферування в працях А.І. Жолкової і Д.Ю. Теплової [3] та Т. В. Радзівської [6]. На необхідність урахування в роботі референта психічних процесів

і рис вказував В. І. Соловійов, але розглядав при цьому лише окремі фактори сприймання й оцінювання ним інформації.

Метою нашого дослідження є встановлення взаємозв'язку між психологічними рисами характеру особистості референта і його професійною діяльністю, виявлення особистісних рис, необхідних для ефективної роботи референта.

Постановка проблеми. Для визначення психологічного портрета референта за основу взято концепцію акцентуації особистості, запропоновану К. Леонгардом у праці „Акцентуированные личности” [4], де виділено 10 характерологічних типів особистості, зокрема: гіпертимна, тривожна, дистимічна, педантична, збуджувана, емотивна, застрягаюча, демонстративна, циклотимічна та екзальтована. Як зазначає К. Леонгард, індивідуальні особливості характеру та акцентуація певного характерологічного типу - це різні речі. Особистість нормальна, тобто не акцентуована, може набувати певних яскраво виражених рис, що зазвичай зумовлено об'єктивними обставинами (учитель, наприклад, може бути самовпевненою людиною внаслідок того, що він має підтримувати власний авторитет), а не внутрішніми вродженими властивостями, на відміну від акцентуованих особистостей - людей оригінальних, непересічних, в яких від самого початку закладено превалювання певних характерологічних типів [4, с.31]. На основі концепції К. Леонгарда польський психолог Г. Шмішек розробив тест-опитувальник [7], за результатами якого встановлюється шкала акцентуацій, де за кожним характерологічним типом нараховується певна кількість балів - від 0 до 24. Кількість балів у межах 14-19 означає сильне вираження характерологічного типу, проте ще не саму акцентуацію, оскільки на неї чітко вказують 20 і більше балів.

Тест-опитувальник Г. Шмішека нами був запропонований двадцяти референтам українських реферативних журналів („Джерело”, „Агропромисловий комплекс України”, „Екологія”, „Політика. Політичні науки”, „Економіка. Економічні науки”, „Депоновані наукові роботи”) з метою визначення сукупностей яскравих рис, що превалюють над усіма іншими рисами характеру референта. На основі отриманих даних проведено аналіз прояву акцентуації особистості в аспекті професійної реферативної діяльності, який показав, що серед референтів досить часто зустрічаються акцентуовані люди. Зокрема, 15 референтів із 20 мають акцентуації певних типів, причому 13 осіб мають по одній акцентуації, а двоє акцентовані аж за трьома шкалами. Це можна пояснити багатогранністю та складністю реферативного процесу, який вимагає від його суб'єкта неабияких психологічних якостей і здібностей.

Референтам найчастіше притаманні такі акцентуації характеру, як емотивність (7 осіб), педантичність (3) та застрягаючий тип (3).

Превалювання серед референтів людей емотивного типу є цілком закономірним, адже їх вирізняють схильність до літератури, філологічні здібності, що є необхідними для даної професії. Емотивність сприяє виникненню інтелектуально-асоціативних емоцій у процесі розумової діяльності, які, за словами К. Ізарда, є основною мотиваційною системою організму і як фундаментальні особистісні процеси надають смисл людському існуванню [8, с 10]. На важливості емоційного забарвлення для успішної інтелектуальної праці наголошує також учений-психолог Г. М. Бреслав, зазначаючи, що „без емоцій не може бути ні уваги, ні інтересу, ні усвідомленої дії” [1, с.63].

Традиційно емоції поділяють на стенічні, які підвищують розумову й фізичну працездатність, та астеничні, що її понижують. Стенічні емоції, властиві людям із високим рівнем креативності, відповідають за виникнення та розвиток таких якостей, як зацікавленість, прагнення до впорядкованості, і сприяють доволі легкому та стрункому плинові думок, які начебто самі складаються в послідовний потік. Як зазначає Н. Ф. Добринін, „такий потік завжди супроводжується позитивними емоціями, радістю захоплення творчою діяльністю” [2, с.201], що суттєво полегшує інформаційно-інтелектуальний процес реферування. Водночас можуть виникати муки сумніву, складності у виборі необхідних слів для точного вираження власних думок. Подекуди для цього потрібні поправки та зміни, довга боротьба, пошук більш влучних висловлювань, відмова від них, висловлювання нових, які більше відповідають потоку думок зацікавленої особистості [2, с.202].

Оскільки сфера емоційного відноситься до індивідуальних психологічних рис індивіда, то існує пряма залежність інтелектуальної діяльності від типу особистості. У контексті нашої роботи це положення є визначальним, тому що розглядається саме взаємодія типів особистості та процесу реферування, який є інтелектуально-інформаційною діяльністю.

Друге місце серед референтів посідають особистості педантичного типу, основні риси яких - наполеглива сконцентрованість, схильність до бюрократизації, формалізму, акуратності

й скрупульозності поряд зі схильністю до повчань - є найбільш корисними для уважної роботи над висвітленням основного змісту первинного твору. Ці риси стають у пригоді особливо на перших двох етапах реферування: 1) сприйняття референтом інформації первинного документа та її осмислення і 2) аналізу інформації.

На етапі сприйняття інформації референт виступає як читач, що ставить собі за мету визначити актуальність і рівень розкриття теми. Під час осмислення інформації, вміщеної в першоджерелі, він порівнює її з власними знаннями з висвітленого питання. При цьому можуть виникнути дві ситуації взаємодії референта з текстом:

інформація, що міститься в тексті, є для нього новою і відповідає його інформаційним потребам. Тоді референт виступає як суб'єкт навчального процесу, що засвоює нові знання, задовольняючи власну інформаційну потребу;

першоджерело не несе нової для референта інформації, проте має щось важливе для потенційних читачів. У цьому випадку він опиняється в ролі педагога, тобто передавача вже відомих йому знань іншим людям [3, с.72].

Тобто уже на першому етапі реферативного процесу функції й обов'язки референта є неоднозначними, оскільки він визначає цінність та важливість інформації первинного твору, виходячи з декількох позицій: новизна інформації власне для нього самого; організація матеріалу автором; необхідні відомості для потенційного читача. Далі він переходить до етапу аналізу, на якому потрібно правильно оцінити саму інформацію, обрати ті смислові аспекти, що мають знайти відображення в реферативному творі, стежачи за тим, щоб не втратити важливих відомостей. Для цього він має бути наділеним такими психологічними рисами, як аналітичність, здатність до копійної роботи, зосередженість та уважність. Останні дві риси допомагають відволікатися від усього несуттєвого під час реферативної діяльності, пов'язаної з необхідністю сприймання і переробки великої кількості інформації за короткий проміжок часу, роблять чіткими та ясними її зміст і сам процес тривання, дозволяючи виконувати потрібні інтелектуальні операції відповідно до поставлених перед референтом завдань.

На третьому етапі реферативної діяльності, пов'язаному з процесом написання реферативного твору, потрібен творчий підхід, який вимагає від референта здібностей генерувати творчі ідеї. Оскільки люди педантичного типу не відзначаються оригінальністю в підходах до виконуваної справи, на даному етапі реферування їм потрібно буде докладати чималих зусиль для успішного виконання своїх обов'язків. Унаслідок того, що робота над складанням реферативного твору вимагає високої відповідальності за якість підготовленого реферату як перед читачем, так і перед автором первинного твору, у референта може виникати стан внутрішнього роздвоєння і, як результат, появлятися особистісна тривожність, яка заважатиме професійним завданням, викликаючи незадоволення роботою. Причинами появи тривожності можуть бути не тільки висока відповідальність за якість реферативного твору, а й стислі терміни його підготовки. Хоча підвищена тривожність - неприродний стан, деякий її рівень позитивно впливає на продуктивність праці й тому є необхідним для виконання тієї важливої роботи, яку здійснює референт.

До професійно значущих особистісних якостей, необхідних референту, відносяться любов до виваженості, „правильності“, які характеризують застрягаючих особистостей. Акцентуація застрягаючого типу дозволяє референту як працівникові бути вимогливим до себе, намагатися досягти високих показників у своїй справі. Проте властиві даному характерологічному типу висока самовпевненість, жорсткість установок і поглядів, сильно розвинене честолюбство, яке проявляється в наполегливості при утвердженні власних думок та інтересів, можуть ставати на заваді об'єктивному викладу інформації. Це може відбуватися як на першому етапі реферування, коли потрібно об'єктивно визначити цінність та важливість інформації первинного документа, так і на стадії включення в реферативний текст тих даних, які справді на це заслуговують. Тому хороший референт, добре усвідомлюючи риси свого характерологічного типу, одразу налаштовується на те, що він є лише передавачем авторських ідей. Тобто психологічно він має бути готовим до неможливості реалізації власних ідей, до того, що його особистість відходить на задній план.

У діяльності референта всупереч стереотипові, що склався, потрібна велика особистісна активність. Інтелектуальна діяльність референта як результат мисленнєвої активності не передбачає спокійного, безініціативного працівника. Звідси й високий рівень мотивації до успіху, який, як показують дані опрацювання тестів, складає 63,8%.

Окрім тесту-опитувальника Г. Шмішека, референти заповнили ще й анкету, в якій пропонувалося вказати: 1) вік; 2) стать; 3) сімейний статус і відповіді на запитання: 4) чи

подобається робота? і 5) що саме приваблює чи, навпаки, пригнічує в роботі? Питання про ставлення до власної роботи допомогло глибше проаналізувати залежність акцентуації від професійної діяльності.

Майже всі референти (окрім одного) відповіли, що їм подобається їхня робота. Щоб досягти в ній успіху, референти, яким подобається процес реферування, зазначили, що дотримуються певних принципів, які можна визначити як гасла їх професійної діяльності. Зокрема, це: *Добробовісність; Правдивість викладу - адже я працюю для читача; За все, що я роблю, відповідати тільки мені; А хто, як не я, цим займатиметься"?*

Пояснення, що саме приваблює в цій професії, звичайно, були різними, і залежно від них чітко виділились дві групи референтів. Представники першої групи, до якої входили переважно жінки (15 із 16), головним фактором зазначили роботу в науковій сфері, постійний потік нової інформації, інформаційно-інтелектуальну діяльність, сам процес створення реферативного тексту, який вони вважають приемним і дуже потрібним. Аналіз показав, що їх психологічні характеристики за шкалою акцентуацій мають багато спільних рис. Зокрема, семеро представників цієї групи мають акцентуацію емотивного типу. П'ятеро не акцентуєвані взагалі, проте в них простежується явна тенденція до акцентуації за емотивним типом.

Для референтів зазначеної групи характерний низький прояв демонстративного характерологічного типу, що є передбачуваним, адже праця референта не надає демонстративним особистостям тієї постійної уваги до їхньої персони, на яку вони претендують. Оскільки перспектива залишитися непоміченими тривожить їх, вони зазвичай обирають інші професії.

Як показав аналіз, яскраво виражена тенденція до акцентуації демонстративного типу об'єднує передусім референтів другої групи (3 мужчин та одна жінка), яких у роботі редактора найбільше приваблює, за їхніми словами, „можливість спілкуватися з приемними людьми“, „жінки та спілкування“. На противагу першій групі, для них характерна низька вираженість емотивного типу.

За даними нашої анкети, середній вік референта становить 48 років. Це вже зрілі люди з високою працездатністю, виробленою внаслідок довготривалої систематичної та послідової роботи. Окрім досвіду діяльності в системі наукової комунікації, для того, щоб успішно займатися реферативною діяльністю, вони мають знання в багатьох сферах. Для їх отримання знадобилися роки напруженої праці, яка проходила під девізом „*Жодного дня без нової інформації!*“. Відсутність молоді у професії референта, на наш погляд, зумовлена передусім недостатніми фоновими знаннями і браком досвіду виконання інформаційної роботи. Деяких знань та вмій можна набути шляхом освоєння прийомів прискореного читання й систематичних тренувань для доведення до автоматизму навиків інформаційної діяльності. Як зазначає Е. В. Мінько, для успішного засвоєння методів і засобів інформаційної роботи ефективним є аутогенне тренування, яке створює психологічну стійкість і впевненість в отриманні бажаного й очікуваного результату освоєння й набуття навичок раціональної організації інформаційної діяльності [5. с 138].

Непривабливість професії референта для молодого покоління частково можна пояснити ще й тим, що вона пов'язана з деякою монотонністю та обмеженнями рухової активності, не властивими для даної вікової групи.

Більшість із референтів (16 із 20) - жінки. 15 осіб є одруженими. Переважання жінок у професії зумовлене, на наш погляд, тим, що чоловіки намагаються професійно реалізуватися в тих сферах, де легше та яскравіше можна проявити свою особистість, принаймні там, де суб'єкт діяльності не виступає як анонім.

Висновки. Отже, успішність діяльності референта великою мірою залежить від того, чи подобається йому робота, та від зацікавленості в самому процесі реферативної роботи.

Кожен характерологічний тип по-різному проявляється в процесі професійної діяльності. Розуміння цих особливостей є важливим для визначення взаємозв'язку акцентуації та процесу реферування.

Професія референта має ряд важливих психологічних особливостей, зумовлених специфікою самого реферативного процесу, який вимагає від суб'єкта певних якостей залежно від того, на якому етапі реферування він знаходиться: на етапі сприйняття первинного тексту, аналітичного оцінювання інформації чи написання тексту реферату.

Оскільки професія вимагає від референта аналітичних та літературних здібностей, обізнаності в науковій сфері та науково-інформаційній діяльності, серед референтів є багато

акцентуованих особистостей, що вирізняються серед інших людей оригінальністю та різноманітними талантами.

Портрет реального українського референта є таким - жінка 45-50 років, заміжня, акцентуована чи наближена до акцентуації за емотивним типом та з низьким рівнем вираження демонстративного та екзальтованого типів, який свідчить про те, що особистостям з останніми двома акцентуаціями не варто займатися реферуванням, щоб не почуватися „не на своєму місці”. Правильний вибір професії є дуже важливим для успішної праці, сприяє тому, що людина, отримуючи задоволення від своєї роботи, зможе професійно реалізуватися й тому принесе користь собі й суспільству.

З іншого боку, професія впливає на психологічний стан особистості, активізуючи чи пригнічуючи певні характерологічні його риси. Тому хороші фахівці в якійсь конкретній професії, маючи багато спільних рис, демонструють схожість характерологічних типів.

Знання позитивних і негативних для професії рис допоможе в підготовці майбутніх фахівців, оскільки дозволить розвивати в процесі навчання ті особистісні риси, що сприяють ефективній роботі референта, і водночас нівелювати те, що заважає його професійній діяльності.

Джерела та література

1. Бреслав Г. М. О месте эмоциональных процессов в структуре мыслительной деятельности // Психологические исследования интеллектуальной деятельности. - М.:Изд-во Моск. ун-та. 1979. - С. 62-67.
2. Добрынин Н. Ф. Интеллект внимание//Психологические исследования интеллектуальной деятельности. - М.: Изд-во Моск. ун-та. 1979. - С. 198-203.
3. Жолкова А. И., Теплов Д. Ю. Некоторые психологические особенности процесса реферирования // Вопросы психологии. 1974. -JS« I.-С. 72-79.
4. Леонгард К. Акцентуированные личности / Перевод с немецкого В. М. Лещинской. - Ростов-на-Дону: Феникс, 2000.-544 с.
5. Минько О. В. Ускоренное конспектирование и чтение. - СПб.: Питер, 2003. - 159 с.
6. Радзиевская Т. В. Реферативный текст в лингвопрагматическом аспекте // НТИ. Сер. 2. - 1986. - № 8. -С. 1-5.
7. Психологические тесты. - Интернет-ресурс: <http://www.infamed.com/psy>.
8. Тревога и тревожность / Сост. и общ. ред. В.М. Астапова. - СПб.: Питер, 2001. - 256 с.
9. Хімич Я. О. Бібліотечна психологічна служба: Аналітичне дослідження / НАН України, нац. Б-ка України ім. В. І. Вернадського. - К.: Бібліотечний вісник, 1997. - 50 с.

Поступила до редакції 11.08.2007 р.